

arquitectura

Josep Puig i Cadafalch i Rafael Masó, la recuperació dels Banys Àrabs

Política, arquitectura i patrimoni en la Girona dels anys vint

La Girona dels anys vint va desenvolupar un programa de modernització de la ciutat sense precedents: millora de les infraestructures de sanejament i abastiment d'aigua, escoles noves, mercats, escorxador, pavimentació i enllumenat de carrers, disseny de noves places i recosit dels espais alliberats per la muralla. Entre tanta modernitat, també va merèixer una atenció especial el patrimoni. Concretament, el Barri Vell, els seus monuments i les restes de les muralles. Els Banys Àrabs van trobar l'oportunitat de supervivència en aquest context.

ROSA MARIA GIL TORT > Text

Enguany, que Catalunya celebra el 150è aniversari del naixement de Josep Puig i Cadafalch, Girona ha volgut resseguir la petjada de l'arquitecte i estudiós a la ciutat. L'estudi aprofundit que va fer dels Banys Àrabs, i que va conduir a recuperar-los, és la mostra més rellevant d'aquesta relació, ara fa noranta anys.

Els banys havien romàs ocults entre els murs del convent de les Caputxines des que foren adquirits l'any 1618, i la seva presència es difonia en descripcions, conjectures i gravats que parlaven d'un temple i uns arcs de ferradura de ressonàncies àrabs. Fins al 1915 se'n parlava tan sols en cròniques de viatgers, estudis breus i notes en obres més generals. El referent més clar el tenim a l'obra

>> *Gravat dels Banys de Girona, realitzat a principis del segle XIX per F. B. Lorieux.*

COL·LECCIÓ AJUNTAMENT DE GIRONA

Estudio histórico artístico acerca de los llamados baños árabes de Girona, d'Enric Claudi Girbal, de 1888.

Josep Puig i Cadafalch, estudiant l'origen de l'art romànic, es va acostar en diversos moments al monument gironí. Hi cercava la puresa d'unes línies sorprenentment conservades gràcies al seu semiabandó, a diferència d'altres construccions coetànies com les esglésies i els monestirs, habitats i modificats pel pas dels segles. La primera vegada, Josep Puig i Cadafalch hi dedicà unes pàgines al tercer volum de *L'arquitectura romànica a Catalunya*, el 1909. Aquesta línia es reforçà a partir de 1914 quan l'1 de febrer una missió científica integrada per membres de l'Institut d'Estudis Catalans (IEC) i la Junta de Museus (en què ja trobem, al costat de Puig i Cadafalch, l'arquitecte Rafael Masó) va venir a Girona a estudiar els banys. Amb aquell treball de camp, la recerca es va oficialitzar el 1915, quan l'Anuari de l'Institut va recollir l'informe de Puig de la missió d'estudi. Puig retornà al monument anys més tard, l'estiu de

1935, arran de la mort de Rafael Masó, i en continuà la tasca restauradora. El 1936, l'IEC va editar en diversos idiomes el fullet que va servir de primera guia als visitants.

Puig i Cadafalch cercava en el monument gironí la puresa d'unes línies sorprenentment conservades gràcies al seu semiabandó

La constatació que s'estava davant d'un monument únic, d'estil romànic i funcionalitat assimilada de la cultura àrab va animar el debat sobre la necessitat de recuperar-lo. I la necessitat esdevenia urgent pel context de degradació d'aquelles dependències. La reivindicació del monument i la seva protecció, que exigia gairebé

necessàriament l'exclaustració a través d'un conveni amb la comunitat caputxina, circulava entre els cercles gironins i s'expressava en alguns articles a la premsa, sovint signats per Carles Rahola, que articulava bona part de la campanya. Aquests moviments es donaven en un context ciutadà favorable a la recuperació patrimonial. El que estava sobre la taula era harmonitzar els valors de la ciutat monumental amb els projectes de la nova Girona. Es revisaven alineacions i rasants, es maldava per la protecció de les muralles i per la rehabilitació dels casals antics, i els Banys Àrabs eren, a més, l'únic edifici civil antic del Barri Vell susceptible de ser restaurat i monumentalitzat, en un context d'edificis eclesiàstics.

Totes aquestes iniciatives van ser conduïdes per un conjunt d'homes que, excel·lint cadascú en la seva especialitzat, van posar el seu talent

>> Imatge actual de la sala principal i l'entrada dels Banys.

AJUNTAMENT DE GIRONA. CRDI. FONS EL PUNT AVUI (NÚRIA FORNS ROCA). 2015.

AUTOR DESCONEGUT. 2007 AJUNTAMENT DE GIRONA. CRDL. FONTS JOAQUIM NADAL I FARRERAS

>> *Vista aèria dels Banys en el context del Barri Vell de Girona.*

El que estava sobre la taula era harmonitzar els valors de la ciutat monumental amb els projectes de la nova Girona

al servei de la ciutat: Rafael Masó, arquitecte i regidor de Foment de la candidatura regionalista; Ricard Giralt i Casadesús, arquitecte municipal; Josep Puig i Cadafalch, arquitecte i historiador de l'art; Francesc Riuró, delineant i arqueòleg, i Carles Rahola, periodista. Tots ells van treballar seguint una suggeridora dinàmica que harmonitzava el present, el passat i el futur. Així, la recuperació i restauració del conjunt dels Banys Àrabs fou impulsada intel·lectualment i acadèmicament per Josep Puig i Cadafalch, revisada i materialitzada per Rafael Masó i promoguda i divulgada per Carles Rahola des de totes les tribunes a l'abast.

A finals de 1928, la voluntat de recuperació dels banys va portar la Comissió Provincial de Monuments de Girona, en què també actuava l'arquitecte Rafael Masó, a plantejar a la

Diputació de Girona l'exclaustració per la via d'un conveni de cessió d'ús amb la comunitat caputxina. S'encarregà un informe a l'aleshores cap del Servei de Catalogació i Conservació de Monuments de la Diputació de Girona, Joan Subias Galter, el qual, el 4 de gener de 1929, va qualificar els banys de monument únic a Europa i en recomanà l'estudi i la restauració. Aquesta peculiaritat de peça única tant des del punt de vista constructiu com tipològic era un exemple concloent de la teoria que els cristians havien pogut construir banys d'estil àrab, fet que s'insinuava en edificis de Barcelona i València però que quedava plenament confirmat a partir de l'estudi dels banys gironins. Aquesta era una idea que en el seu dia ja havia avançat Josep Puig i Cadafalch. Amb un acord previ de la Diputació, se signà el conveni amb la comunitat caputxina i es nomenà una

AJUNTAMENT DE GIRONA. CRDL. COL·LECCIÓ JOSEP BRONSONS NADAL

ponència tècnica de treball, integrada per Jeroni Martorell, arquitecte de la tercera zona del Servei de Monuments de la Direcció General de Belles Arts; Rafael Masó, membre de la Comissió de Monuments i representant de les monges caputxines, i Emili Blanch, arquitecte provincial. Masó s'hi veié implicat professionalment i gairebé personalment, per la seva relació amb les monges i per l'encàrrec de la Diputació de Girona de participar en la rehabilitació. Més enllà de l'arquitectura, sempre havia demostrat molt d'interès i molta sensibilitat pel patrimoni històric de la ciutat.

Els treballs de recuperació dels banys es van dur a terme entre 1929 i 1936, finançats per la Diputació de Girona i per l'Institut d'Estudis Catalans. El treball directe va anar a càrrec de Rafael Masó, assistit pel seu delineant i arqueòleg Francesc Riuró. Els primers mesos es dedicaren en bona part a l'estudi de les restes, l'enderroc i el desenrunament de les parts clarament afegides i sense valor, i a les prospeccions arqueològiques que permetessin fixar la planta completa

Girona va adoptar amb il·lusió els Banys Àrabs com una icona pròpia

dels banys, algunes dependències dels quals s'introduïen en els murs del convent veí. La recuperació era seguida amb atenció pels gironins, especialment a través de la premsa. La primavera de 1930 Rafael Masó va presentar tres conferències a l'Ateneu de Girona, presidides per Carles Rahola, davant un públic nombrós i encuriós. El conferenciant se serví de la projecció de fotografies per il·lustrar les exposicions.

Les obres van continuar fins a finals de 1935, i l'estiu d'aquell any, mort Rafael Masó, n'assumí els treballs Josep Puig i Cadafalch. L'any 1936 s'acabà la primera fase de la restauració i els banys van esdevenir una icona de la ciutat, fet que es va reflectir

>> *Sala principal dels Banys de Girona, fotografiada per Valentí Fargnoli el 1930.*

en l'obertura dels banys al públic, l'estampació de la seva silueta en el paper moneda emès per l'Ajuntament de Girona el 1937, l'edició de cartells i postals i la seva inclusió en els primers itineraris turístics de Girona.

Girona va adoptar amb il·lusió els Banys Àrabs com una icona pròpia. Els Banys Àrabs van esdevenir el contrapunt laic, i fins i tot hedonista, al paisatge d'esglésies, campanars i carrers estrets que l'imaginari gironí i català associava amb la ciutat levítica.

Rosa Maria Gil Tort és doctora en història contemporània.